

„ÖSSZETÛTTEM KÉT KEZEMET...”

Erdélyi körúton a Capella Silentium (2015. július 10–16.)

MÛSOR

JACQUES ARCADELT: ISTORUM EST ENIM

BALOGH MÁTÉ: ODE TO JOYCE

HENRY MANCINI–JOHNNY MERCER: MOON RIVER

MICHELANGELO ROSSI: AMOR, IO PARTO

JACQUES ARCADELT: SALVE REGINA

ARLEN – GERSHWIN – BENNETT (FELD.): IT’S A NEW WORLD

ALONSO LOBO: AVE REGINA CAELORUM

JOSQUIN DES PREZ: ILLIBATA DEI VIRGO NUTRIX

VERESS SÁNDOR: NÉPDALSZVIT

LENNON – MCCARTNEY – RUNSWICK (FELD.): BLACKBIRD

* * *

A koncert után köszönettel fogadjuk adományait erdélyi utunk támogatására.

„A műsorszerkesztés felfedező leleménye a technikai kidolgozás és az előadásmód igényességével párosult. A magyar közönség, amely az utóbbi évtizedekben hozzászokott a King's Singers, a Hilliard Ensemble, a The Sixteen Choir, az I Fagiolini vagy a Chanticleer magas színvonalához, most az említett együttesekéhez hasonló, azt sok mindenben megközelítő ambícióval és felkészültséggel találkozhatott.”
(Csengery Kristóf, Új Zenei Újság, 2014. augusztus 19.)

A 2009-ben alakult, Budapesten működő Capella Silentium énekegyüttes 2014 nyarán nyugat-magyarországi körúton adott nagy sikerű hangversenyeket. Idén úgy döntöttünk, hogy Erdélybe látogatunk, ahol Sepsiszentgyörgyön, Csíksomlyón és Marosvásárhelyen lépünk közönség elé. Műsorainkat legtöbbször egy-egy zenetörténeti téma, jelenség köré szerkesztjük, a kóruszene 13-14. századi korai emlékeitől napjainkig minden korszak zenéjéből szabadon válogatva. Eddig mintegy százötven kompozíciót szólaltattunk meg harminc koncerten, tizennégy tematikus műsor keretében. Külföldi versenyeken elért eredményeink közül említhető, hogy 2012 októberében tizenkilenc kórus közül a második helyen végeztünk Riminiben, a vegyeskari kategóriában, illetve a legjobb kamarakórusnak járó különdíjat is nekünk ítélte a zsűri. Legfiatalabb kórusként megnyertük kategóriánkat a 2010-es bécsi Schubert Versenyen, amelyen a kötelező mű legjobb előadásáért járó különdíjat is elnyertük, valamint továbbjutottunk a nagydíjas versenyre. Műsorainkon nemegyszer szerepel ősbemutató, magyarországi bemutató, a Magyar Rádió többször készített műsort koncertjeinkhez kapcsolódva. Erdélyi koncertkörutunk műsorát eddigi estjeink legszebb darabjaiból válogattuk össze, könnyed és komoly műveket vegyítve.

AZ ELHANGZÓ MŰVEK SZÖVEGE ÉS MAGYAR FORDÍTÁSA:

JACQUES ARCADELT: ISTORUM EST ENIM

Jacques Arcadelt (c.1507–1568) nevéhez fűződik a 16. század fő világi – azaz nem egyházi témájú – énekes, olasz nyelvű műfaj, a madrigál újjászületése. Arcadelt madrigáljai a 16. században a legtöbbet előadott és kiadott alkotások közé számítottak; a szerző a kor egyik legnépszerűbb muzsikusa volt, és halála után is az maradt; Caravaggio *A lantjátékos* című, az 1590-es években készült híres festményén az ő egyik madrigálkönyve fekszik nyitva az ábrázolt alak előtt. Arcadelt franko-flamand zeneszerzőként francia anyanyelvű családba született, de Németalföldön, a mai Belgium és Hollandia területén élt és működött élete első szakaszában. Körülbelül húszesztendősen a reneszánsz kultúra fellegvárának számító Itáliába került, először Firenzébe, majd harmincéves korában Rómába, a pápai udvar kórusába, ahol 1539-ben a Sixtusi kápolna kórusában az énekesfiúk vezetésével bízták meg. Tizenkét esztendőt töltött el itt, mielőtt 1551-ben Párizsba vezetett volna tovább az útja. A Rómában eltöltött évek alatt kötött személyes ismeretséget Michelangelóval, aki azelőtt nem sokkal készítette el halhatatlan freskóját a kápolna mennyezetén. Arcadelt ugyan madrigáljaival lett világhírű, de a Sixtusi kápolna liturgikus alkalmaira is komponált, igaz, betegeskedései miatt jóval kevesebbet, egyházi művei alig ismertek. Pedig itt van az *Istorum est enim* című kétrészes, hétszólamú motetta – azaz liturgikus alkalomra írt latin nyelvű, többszólamú énekelt zenemű –, amely a Negyven szent vértanúra emlékező vesperásra íródott; azokra a katonákra utalva, akik a 4. században, Licinius római császár uralkodása alatt, a kis-arméniai Szebasztéban ruhátlanul fagytak meg, visszautasítva fogvatartóik ajánlatát, miszerint aki megtagadja hitét, melegfürdőt véve megmenekülhet a haláltól. A motetta fenséges, emelkedett, ünnepi hangzásával különleges akusztikai élményt jelent a hallgatónak, ugyanakkor szakmai bravúr: a hétből két szólam kánonban énekel, vagyis ugyanazt a dallamot időben picit elcsúsztatva szólaltatja meg.

(A mű szövege és magyar fordítása a következő oldalon olvasható.)

Istorum est enim regnum coelorum
qui contempserunt vitam mundi
et pervenerunt ad praemia regni
et laverunt stolas suas in sanguine Agni.

Isti sunt sancti qui pro testamento Dei
sua corpora tradiderunt.
Et in sanguine Agni laverunt stolas suas.

Övék a Mennysország birodalma,
akik megvetették az evilági életet,
és elnyerték a Királyság jutalmát,
és ruháikat bárányvérben mosták meg.

Ezek az emberek szentek, mert feláldozták
testüket az Istennel kötött szerződésért,
és ruháikat bárányvérben mosták meg.

BALOGH MÁTÉ: ODE TO JOYCE

Az 1990-ben született Balogh Máté a Capella Silentium tagja, a budapesti Zeneakadémián Jenei Zoltán növendékeként végzett, jelenleg a doktori iskola hallgatója ugyanott, számos magyarországi és külföldi felkérésnek tesz eleget. A műben a 20. század egyik legnagyobb hatású írója, James Joyce 1922-ben befejezett, *Ulysses* című regényének első két mondatát zenésítette meg. A cím Beethoven *Örömdájának* angol címéhez – Ode to Joy – kapcsolódó szójáték; a zeneszerzőt a szöveg sugallta, lassított felvétel jellegű mozgás ihlette meg. „Ennek a szertartásosságnak a zenei megjelenítésére tökéletesen alkalmasnak bizonyult a kánonszerkezet: a szólamok ugyanarról a hangról indulnak, egymáshoz képest elcsúsztatva, ezáltal az azonos hangok sokáig, több ütemen keresztül vannak jelen – írja a szerző. – Ebben a léptékben egy új hang megjelenése valóságos esemény, mivel azonban ez minden szólamban körbejár, fokozatosan oldódik bele környezetébe, helyet adva új zenei eseményeknek. A mű lekerekítéseként a kánonfolyamat felbomlik, és hirtelen, váratlan gesztus vet véget a darabnak.”

Stately, plump Buck Mulligan came from the stairhead, bearing a bowl of lather on which a mirror and a razor lay crossed. A yellow dressinggown, ungirdled, was sustained gently behind him by the mild morning air. He held the bowl aloft and intoned: Introibo ad altare Dei.

Szertartásosan jött lefelé a lépcsőkilépőről a dagadt Buck Mulligan, kezében szappanhabos tál, rajta keresztben tükör és borotva. Sárga fürdőköpenyét, oldott övvel, hintázó hajnali szellő emelgette a magasba háta mögött. Ég felé nyújtotta a tálát és rázendített: Introibo ad altare Dei.

(Szentkuthy Miklós fordítása)

HENRY MANCINI – JOHNNY MERCER: MOON RIVER (FELIX VELA FELDOLGOZÁSA)

Ez a dal az 1961-ben bemutatott, Audrey Hepburn főszereplésével készült amerikai romantikus filmvígjáték, az *Álom luxuskivitelben* (Breakfast at Tiffany's) című film főcímdala. A filmben Audrey Hepburn éneklte a dalt, saját magát gitárral kísérve, a szám 1962-ben elnyerte a legjobb eredeti dalnak járó Oscar-díjat. Az évek során szerte a világon népszerű lett, számos énekes vette repertoárjára, más-más feldolgozásban, többek között Frank Sinatra, Paul Anka, Barbra Streisand, Louis Armstrong és Judy Garland.

MICHELANGELO ROSSI: AMOR, IO PARTO

Michelangelo Rossi (c.1601–1656) a reneszánsz és a barokk kor határán alkotott itáliai zeneszerző, hegedűs és orgonista. Élete nagy részében Rómában élt és alkotott. Három zenei műfajban maradtak fent kompozíciói: két opera, egy toccata-gyűjtemény (billentyűs hangszerre,

valószínűleg orgonára írt, kötetlen formájú kompozíciók), valamint két kötetnyi madrigál. Billentyűs zenéje az ismertebb: ezek a 20. század elején újdonságként jelentek meg nyomtatásban, Bartók Béla kettőt is átírt, és repertoárján is tartotta. Madrigáljai azonban ma szinte teljesen ismeretlenek, a madrigál ekkor már divatjamúlt műfajnak számított, amelyet Gesualdo, Monteverdi és Marenzio emelt elérhetetlen tökélyre. Rossi madrigáljai azonban az e három szerző által kijárt úton haladva egészen különleges és egyéni hangot ütnek meg: a versek tartalmát megjelenítendő nemegyszer érdes, sőt kemény hangzásúak, lásd például az *O durezza incredibile infinita d'anima* („Ó, mily végtelen és hihetetlen keménységű lélek”) sort, amelyben már-már hihetetlenül disszonáns hangzat szólal meg.

Amor, io parto, e sento nel partire,
al penar, al morire,
ch'io parto da colei ch'è la mia vita.
„Ma che vita,” diss'io, „s'ella gioisce
quando il mio cor languisce?”
O durezza incredibile infinita
d'anima, che'l suo core
può lasciar morto e non sentir dolore.

Ámor, én távozom, és amint távozom,
szenvetésemre és halálomra
magam mögött hagyom őt, ki életem volt.
„Mert miért az élet – kérdem én – ha ő örvend,
mikor szívem vágyakozik?”
Ó, mily végtelen és hihetetlen keménységű
lélek, mely hagyja meghalni szerelmét,
anélkül, hogy fájdalmat érezne.

JACQUES ARCADELT: SALVE REGINA

Jacques Arcadelt e háromrészes Mária-motettája is a Sixtusi kápolna kórusa számára íródott. A mű érdekessége, hogy a Salve regina eredeti gregorián dallama bele van szöve a zenei szövetbe, ha nem is hangról hangra, hanem egyfajta parafrázisként, át- és feldolgozásként. A középső rész – talán a szentháromságra utalva – három szólamra íródott, az első és a harmadik rész ötszólamú, ezek jellegzetessége a burjánzó dallamosság, indaszerű folyondárosság, „kivirágzó dallamosság”, amelynek zenei szakkifejezése – a latin „virág” szóból eredeztetve – *fioritura*.

1. rész

Salve regina, Mater misericordiæ,
vita, dulcedo, et spes nostra, salve.
Ad te clamamus exsules filii Hevæ,
ad te suspiramus, gementes et flentes
in hac lacrimarum valle.

Üdvözlégy, Királynő, könyörületesség anyja,
élet, kedvesség, mi reményünk, üdvözlégy.
Hozzád kiáltanak Éva száműzött gyermekei,
Hozzád sóhajtozunk sírva és zokogva
ebben a siralomvölgyben.

2. rész

Eia, ergo, advocata nostra, illos tuos
misericordes oculos ad nos converte;

Fordítsd hát, közbenjárónk, könyörületes
szemedet felénk.

3. rész

et Jesum, benedictum fructum ventris tui,
nobis post hoc exsilium ostende.
O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria.

És Jézust, méhednek áldott gyümölcsét
száműzetésünk után mutasd fel nekünk!
Ó, szelíd, kegyes, kedves Szűz Mária!

HAROLD ARLEN – IRA GERSHWIN: IT'S A NEW WORLD (RODNEY BENNETT FELDOLGOZÁSA)

Ez a dal az 1954-ben bemutatott *Csillag születik* (A Star is Born) című zenés filmben hangzik el a főszereplő, Judy Garland előadásában. A film a legköltésesebb hollywoodi filmek közé tartozik,

a magyar származású George Cukor rendezte, Judy Garland nagy hollywoodi visszatéréseként tartják számon, a legjobb női főszereplőnek járó Oscar-díjra is jelölték, melyet végül nem ő kapott meg. A dal itt hallható feldolgozása a világ egyik legismertebb *a cappella* énekegyüttese, a King's Singers számára készült.

How wonderful that I'm beholding.
A never, never land unfolding.
Where we polish up the stars...
And mountains we move...
In a life where all the pleasures we will prove.

It's a new world I see, a new world for me.
The tears have rolled off my cheek.
And fears fade away everytime you speak.
A new world, though we're in a tiny room.
What a vision of joy, and blossom, and bloom.

A new found promise...
One that will last.
So I'm holding on.
And I'm holding fast.

You brought a new world to me.
And that it'll always...
Always be.

Milyen csodás látni, ahogy
Soha, sohaország kitarul előttem.
Ahol fényesre suvickoljuk a csillagokat,
Hegyeket mozgatunk meg,
És az élet minden örömét kipróbáljuk.

Új világot látok, az én új világomat.
Arcomról legördültek a könnyek.
Félelmeim elenyésznek, mikor csak megszólalsz.
Új a világ, bár piciny szobában vagyunk.
Micsoda látomás: boldogság és viruló virágok.

Új ígéret...
Amely sokáig kitart.
Így hát én is kitartok.
És nem engedem el.

Új világot hoztál el nekem.
Amely már mindig...
Mindig megmarad.

(Csipes Zoltán fordítása)

ALONSO LOBO: AVE REGINA

Alonso Lobo (1555–1617) a Siglo de oro – a Habsburg-dinasztia uralta Spanyolország művészeteket felvirágoztató aranykorának – egyik legjelentősebb spanyol zeneszerzője. Lobót az őt megelőző generáció mestere, az idősödő Francisco Guerrero mellé szerződtették 1591-ben segédnek a sevillai katedrálisban, ahol az énekesfiúk karnagyi és nevelői teendőit bízták rá évi 400 dukát fizetésért és nyolcvan véka búzáért. Két évvel később a toledói székesegyház szerződtette, majd 1604-ben visszakérült Sevillebe. Halála után Portugáliában, Spanyolországban és az Újvilágban, Mexikóban is az egyik legjelentősebb spanyol zeneszerzőként tisztelték. Műveit 1602-ben adták ki Madridban, ebben a gyűjteményben maradt fent ez a motettája, amelynek két felső szólama kánonban mozog.

Ave regina caelorum,
Ave Domina angelorum:
Salve radix sancta,
ex qua mundo lux est orta:
Gaude gloriosa,
Super omnes speciosa,
Vale, valde decora,
et pro nobis
Semper Christum exora.

Üdv, mennyország királynője,
üdv, angyalok úrnője,
üdv, szent sugár,
amely a világba fényt hozott.
Dicsérünk, dicsőséges,
mindenek felett gyönyörű,
üdv, kiválasztott szépség,
aki miértünk
Krisztusnál imádkozik.

JOSQUIN DES PREZ: ILLIBATA DEI VIRGO NUTRIX

Az 1450 körül született Josquin des Prez a zenetörténet első olyan mestere, akinek híre egész Európát bejárta; az 1500-as évek elején elterjedő kottanyomtatás megjelenése után alig néhány évvel a kottanyomtatás Gutenbergje, Ottaviano Petrucci rögtön három kötetet is az ő műveinek szentelt a biztos üzleti siker reményében. Hírneve 1521-ben bekövetkezett halála után sem halványult, abban az időben, amikor az egy-két évtizeddel régebbi alkotásokat már idejétmúltnak tartották. Műsorunkon szereplő grandiózus, kétrészes motettáját valószínűleg a Sixtusi kápolna kórusa számára írta, ahol a kor gyakorlatának megfelelően énekesként és zeneszerzőként egyaránt szolgált. Az első rész szövegét is a zeneszerző írta, a sorok első betűi akrosztikonként összeolvasva az ő nevét adják. Az egyik belső szólam végig és kizárólag a Maria szó magánhangzóinak megfelelő *la mi la* szolmizációs szótagokat énekel, hol nagyon hosszú, hol rövidebb értékekben, a második részben is, amelynek szövegét szintén valószínűleg Josquin módosította.

1. rész

Illibata Dei virgo nutrix,
Olympi tu regis o genitrix,
Sola parens verbi puerpera,
Quae fuisti Evae reparatrix,
Viri nefas tuta mediatrix,
Illud clara luce dat scriptura.
Nata nati alma genitura,
Des ut laeta musarum factura
Praevaleat hymnus, et sit ave
Roborando sonos ut guttura
Efflagitent, laude teque pura
Zelotica arte clamet Ave.

Isten szűz, szeplőtelen táplálója,
te, Olümposz királyának anyja,
az Ige egyedüli, vajúdó szülője,
aki Évát [Éva bűnét] helyrehozta,
az ember gonoszságának közbenjárója;
az írás világos fényel ad erről számot.
Szülötted szülötte, éltető világra hozója.
Add, hogy a múzsák víg alkotásánál
többet érjen ez a himnusz, és még a madarak
hangjánál is erősebben törjön elő
torkunkból, és téged tiszta dicsérettel és
buzgó művészettel szólítson, Üdvözlégy!

(Szilágyi Andrea fordítása)

2. rész

Ave virginum decus hominum
coelique porta,
ave lilium, flos humilium,
Virgo decora.
Vale ergo tota pulchra ut luna,
electa ut sol, clarissima gaude.
Salve tu sola consola amica,
consola "la mi la" canentes in tua laude.
Ave Maria, mater virtutum, veniae vena.
Ave Maria, gratia plena,
Dominus tecum,
ave Maria, mater virtutum. Amen.

Üdvözlégy, Szűz, emberiség tündöklő fénye,
menny kapuja,
Üdv, Liliom, alázatosság virága,
ékességes Szűz.
Üdv tehát, oly egészen gyönyörű, mint a Hold,
kiválasztott és ragyogó, mint a Nap – örvendjete!
Üdv, te egyedül vigasztaló barátnője
azoknak, akik „la mi la”-t énekelnek dicséretedre.
Üdvözlégy, Mária, erények anyja, bocsánat főere.
Üdvözlégy, Mária, kegyelemmel teljes,
az Úr legyen veled,
Üdvözlégy, Mária, erények anyja. Ámen.

VERESS SÁNDOR: NÉPDALSZVIT

Veress Sándor (1907–1992) Kolozsvárott született, a Zeneakadémián Kodály Zoltán tanítványaként zeneszerzést, Bartók Bélánál zongorázni tanult. Már tanulmányai alatt népzene kutatóként dolgozott a Néprajzi Múzeumban Lajtha László mellett, huszoneves korában Moldvában gyűjtött népdalokat, ez után Bartók asszisztensként alkalmazta a népdalrendszerező

munkában a Magyar Tudományos Akadémián. Bartók 1940-es emigrálása után Kodály Zoltán munkatársaként dolgozott; Kodálytól 1943-ban ő vette át a zeneszerzés főtanácsvezetését a Zeneakadémián, az ő tanítványa volt ebben az időszakban többek között a második világháború utáni időszak két legnagyobb magyar zeneszerzője, Ligeti György és Kurtág György is. Az 1948–1949-es kommunista fordulat után elhagyta Magyarországot, és Svájcban telepedett le, ahol nagy hatású pedagógusként dolgozott, valóságos zeneszerzői iskolát alakítva ki maga körül. Magyarországon azonban még mindig nem kapta meg azt az ismertséget, amelyet zeneszerzői munkásságával megérdemelt. Kórusműveinek jelentős része népdalfeldolgozás – ebből hangzik el egy ciklussá rendezett, humoros és lírai dalokból álló dalcsozor.

JOHN LENNON – PAUL MCCARTNEY: BLACKBIRD (DARYL RUNSWICK FELDOLGOZÁSA)

Ez a Beatles-szám az együttes 1968-ban kiadott duplaalbumán jelent meg. Paul McCartney emlékei szerint az Egyesült Államokban, 1968 tavaszán kipattant faji villongások hatására született. A „blackbird” kifejezés a black girl-re (fekete lányra) utal, mivel az angol slangben a „bird” lányt is jelent. A magyar fordításhoz adalék, hogy más kontinensen, például Amerikában más madarat értenek Blackbird alatt, Európában azonban a feketeterítőt.

Blackbird singing in the dead of night,
Take these broken wings and learn to fly!
All your life
You were only waiting for this moment to arise.

Holt éjszakában éneklő feketeterítőt,
Itt e két törött szárny, tanulj meg repülni!
Egész életedben
Csak erre a pillanatra vártál, hogy felemelkedhess.

Blackbird singing in the dead of night,
Take these sunken eyes and learn to see!
All your life
You were only waiting for this moment to be free.

Holt éjszakában éneklő feketeterítőt,
Itt e két fáradt szem, tanulj meg látni!
Egész életedben
Csak erre a pillanatra vártál, hogy szabad lehess.

Blackbird fly, blackbird fly
Into the light of the dark black night!

Feketerítőt, szállj, feketeterítőt, szállj
A sötét, fekete éjszaka fényébe!

Blackbird fly, blackbird fly
Into the light of the dark black night!

Feketerítőt, szállj, feketeterítőt, szállj
A sötét, fekete éjszaka fényébe!

Blackbird singing in the dead of night,
Take these broken wings and learn to fly!
All your life
You were only waiting for this moment to arise!

Holt éjszakában éneklő feketeterítőt,
Itt e két törött szárny, tanulj meg repülni!
Egész életedben
Csak erre a pillanatra vártál, hogy felemelkedhess.

(Csipés Zoltán fordítása)

A CAPELLA SILENTIUM
AZ ERDÉLYI KÖRÚTON RÉSZT VEVŐ TAGJAI:

Balla Boglárka

Balogh Máté

Csernyik Balázs Ferenc

Csipes Zoltán

Försönits András

Mészáros Mátyás

Németh Zsuzsa

Stippinger Anita

Szablics Karolin

Terray Boglárka

Várkonyi Tamás – művészeti vezető

AZ ÉNEKEGYÜTTES EDDIGI MŰSORAI:

Dalok egy magányos költőhöz – Kórusművek Rilke verseire

Hattyúdalok

O lux et decus Hispaniae – Hispánia kincsei

Amerika hangja

Harangszó a tenger mélyéről – Johannes Brahms titokzatos világa

There is sweet music – európai körkép a századfordulóról

Hang, szó, kép – Luca Marenzio művei

À la française – Francia módra

A kánon művészete

Hommage à Josquin

„Stran’e diversa sorte” – Sokféle különös sors, sokféle különös zene

„Szerelemről dalolnék merészen...” – Petrarca-madrigálok a 16. és 20. századból

Romantikus reneszánsz – az egyházzene újjászületése a 19. században

Do, re, mi... – skálából lett remekművek

* * *

A műismertető szövegeket Várkonyi Tamás írta.

www.capellasilentium.hu